

5-10-2019

POETIC SYNTAX AND INDIVIDUAL STYLE SKILLS

Dilfuza Tajibaeva

head teacher of uzbek language and literature faculty in NamSU, PhD

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/namdu>

Part of the [Education Commons](#)

Recommended Citation

Tajibaeva, Dilfuza (2019) "POETIC SYNTAX AND INDIVIDUAL STYLE SKILLS," *Scientific Bulletin of Namangan State University*. Vol. 1 : Iss. 5 , Article 37.

Available at: <https://uzjournals.edu.uz/namdu/vol1/iss5/37>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in Scientific Bulletin of Namangan State University by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact sh.erkinov@edu.uz.

POETIC SYNTAX AND INDIVIDUAL STYLE SKILLS

Cover Page Footnote

???????

Erratum

???????

ПОЭТИК СИНТАКСИС ВА ИНДИВИДУАЛ УСЛУБ ҚИРРАЛАРИ

Дилфуза Тажибаева

НамДУ ўзбек тили ва адабиёти кафедраси катта ўқитувчиси, PhD

Аннотация. Мақолада Усмон Азимнинг ўзига хос индивидуал шеърлий услуби ҳақида фикр юритилган. Шоир услубининг қирралари муҳаббат мавзусидаги лирик шеърларида ва шоир қўллаган бадий санъатлар, поэтик кўчимлар ва поэтик фигуралар орқали юзага чиққанлиги исботланган.

Калит сўзлар: Бадий услуб, шакл, мазмун, поэтик зоя, сюжет, композиция, бадий санъатлар, поэтик кўчим, поэтик фигура, жонлантириш, муболага, апострофа, такрор, ума-уч улаш.

ГРАНИ ИНДИВИДУАЛЬНОГО СТИЛЯ И ПОЭТИЧЕСКИЙ СИНТАКСИС

Дилфуза Тажибаева

преподаватель кафедры узбекского языка и литературы НамГУ, PhD

Аннотация. В статье рассмотрено своеобразие индивидуального поэтического стиля Усмона Азима. В статье приведены примеры раскрытия граней поэтического стиля и художественного мастерства автора в лирических стихах на тему любви посредством поэтического переноса и поэтических фигур.

Ключевые слова: художественный стиль, форма, содержание, поэтическая идея, сюжет, композиция, художественное мастерство, поэтическое иносказание, поэтическая фигура, олицетворение, преувеличение, апострофа, повторение, сопоставление.

POETIC SYNTAX AND INDIVIDUAL STYLE SKILLS

Dilfuza Tajibaeva

head teacher of uzbek language and literature faculty in NamSU, PhD.

Abstract. The article discusses the typical individual poetic style of UsmanAzim. The skills of poet's style are proven through his lyric poems about love, literary arts used by the poet, poetic metaphors and poetic figures.

Key words: literary method, figure, meaning, poetic idea, plot, composition, literary arts, poetic metaphor, poetic figure, exaggeration, apostrophe, repetition, direct link.

Бадий услуб ижодкорнинг ўзигагина хос бўлган хусусиятлар, белгилар ва ифода жиҳатларидан иборат бўлиб, у муайян адабий жанрлар ва шаклларда кўринади. Бадий асар мураккаб қурилма бўлгани учун ҳам бадий услуб ҳам шакл, ҳам мазмун ва уларнинг компонентлари орқали юзага чиқади. Поэтик услуб ижодкор шахсиятида, шоирнинг нарса ва ҳодисаларга муносабатида ҳамда асарларининг ифода тарзлари орқали намоён бўлади. Поэтик зоянинг изчиллиги, мавзунинг долзарблиги, сюжет ва композициядаги ўзаро уйғунлик, бадий санъатлар ва

тасвирий воситалардан фойдаланиш кабиларда шоир услуби ўзига хослиги билан ажралиб туради.

Адабиёт тарихини кузатганда Шарқда ҳам, Ғарбда ҳам поэтик услуб ҳақида қимматли кузатиш ва маълумотлар мавжуд эканлигини кўраемиз. Хусусан, Арасту ҳаким “Поэтика” асарига: “Баъзи кишилар маҳорат, баъзилар малака сабабли, яна баъзилар туғма истеъдодлари туфайли бўёқлар ва шакллар ёрдамида кўп нарсаларнинг тасвирини – ўхшашини яратадилар. Ҳозиргина эслаб ўтилган санъатларнинг ҳаммасида ҳам алоҳида ё ритм, ё сўз ва ё худ гармония ёрдамида ёки шуларнинг ҳаммаси уйғунлигида тасвирлайдилар”, деб ёзган. [1.Б.20.] Арасту ҳаким бу ўринда ижодкорлардаги маҳорат, малака, туғма истеъдод каби ўзига хосликлар, ижодкор индивидуаллигини назарда тутди.

Маълумки, адабиётшуносликдаэнг кўп тарқалган адабий турлардан бири лирикадир. Бадий адабиёт пайдо бўлган даврдан бошлаб бугунги кунгача ҳам лириканинг таъсир кучи, жозибадорлиги йўқолмаган. Шеър ҳамма замонларда ҳам кишилар қалбига ошно, ҳамдард бўлиб келган. Шеърнинг инсон юрагига сирдошлиги шоирнинг ифода воситаларида яққол кўринади.

XX аср ўзбек шеърятининг иқтидорли вакилларида бири Усмон Азимнинг ўзига хос ижод йўли, индивидуал шеърый услуби мавжуд. Бу ўзига хослик шоирнинг муҳаббат мавзусидаги лирик шеърларида, гоҳо халқона оҳанглирида ва шоир қўллаган бадий санъатлар, поэтик кўчимлар ва поэтик фигураларнинг ўзига хос тарздаги ифодасида яққол кўзга ташланади.

Жонлантириш – жонсиз нарса-ҳодисаларнинг жонли тарзда жонлантириб, бўрттириб кўрсатиш усули. “Жонлантириш истиоранинг бир кўриниши. Жонлантириш усули тасвир объектини бўрттириб, қабартириб, ёрқин ва равшан қилиб тасвирлашга имкон беради.” [2. Б. 333.] Шоир асардаги поэтик тимсолларга худди инсонлардек, ёнма-ён туриб гаплашаётгандек мурожаат қилади. Бундай ҳолат жонлантиришнинг бир тури бўлган апострофа деб номланади. Усмон Азим шеърятда апострофа кўплаб учрайди. Шоирнинг “Майсалар, товоним сизни соғинар,” деб бошланган шеърини кузатайлик:

Майсалар, товоним сизни соғинар,
Тоғлар, виқорингиз қалбимда мангу,
Қайдадир қўзичоқ бўзлар, оҳ урар,
Қирларда адашган соғинчимми у!?
Қорлар эриб кетди бу ғамли фурсат,
Бу фурсат эриди тоғларнинг қори,
Юрак, раҳминг келсин, тўғри йўл кўрсат,
Мен қандай Бойсунга кетай қоришиб. [4. Б. 62.]

Юқоридаги шеърнинг биринчи мисрасидаги “майсалар” ва “тоғлар” поэтик тимсолларига шоир худди инсонлардек муносабатда бўлаётгани кўринади. Аслида эса майса ҳам тоғ ҳам шоирнинг мурожаатини тинглай олмайди. Шеърнинг иккинчи мисрасида эса “ғамли фурсат” лексик бирикмаси қўлланилади, яъни фурсат вақт маъносини ифодалайди. Вақтнинг, фурсатнинг ғамли эканлиги,

инсонлардек ғамга ботиши ва шоирнинг юракка мурожаат қилиши ҳам ифодаланади.

Шоирнинг “Мен чарчаб сенга суяндим, ҳақиқат” деб номланган шеърида ҳам шоир мавҳум тушунча бўлган “ҳақиқат” поэтик тимсоли билан сўзлашади:

Мен чарчаб сенга суяндим, ҳақиқат,

Соат бонг урмоқда.

Гаплашайлик, кел.

Қўрқма,

Ўтиб кетди бир кунлик даҳшат.

Бугун иккинчи апрел,

Ҳақиқат,

Иккинчи апрел... [4.Б.121.]

Маълумки, биринчи апрел ёлғон, ҳазил куни. Бир кунлик ёлғон ва алдовлар миқдори шоир қалбини даҳшатга солади. Бундан шоир чарчайди ва ҳақиқатга суянади. Уни суҳбатлашишга чорлайди. Ёлғон кунини ўтиб кетганидан севинади. Шоирнинг ҳақиқатга мурожаати худди жонли кишиларга қилингандек туюлади ва *гаплашайлик, кел., сенга суяндим, ҳақиқат* каби лексик бирикмалари апострофани ифодалайди.

Усмон Азим шеъриятида муболағанинг ҳам ажойиб намуналарини кузатиш мумкин. Маълумки, муболаға тасвир объектидаги нарса-предмет ёки шахс ҳолатини бўрттириб тасвирлаш усули. Шоирнинг “Дашт ҳақида баллада” шеърида муболағанинг ўзига хос бир кўриниши ифодаланади.

Тоғлар кичирайди. Пасайди осмон,

Яшаб бўлмайди-ку, ахир энгашиб...

Жўнадим баландроқ осмонлар томон –

Ортимдан Бойсуннинг дашти эргашиди. [4.Б.54.]

Шеърдаги тоғларнинг кичрайиши, осмоннинг пасайиши, лирик қаҳрамоннинг баландроқ осмонлар томон жўнаши, даштнинг инсонлардек эргашиши кабиларда шоир муболағадан фойдаланади.

Усмон Азимнинг “Мен йўқман. Ёлғонлар мени йўқотди” деб номланган шеърини кузатайлик:

Мен йўқман. Ёлғонлар мени йўқотди.

Чин гаплар севгимга қилмади карам.

Нега чорраҳада тош каби қотдинг –

Энди сайр қилгин изғирин билан.[4.Б.111.]

Шеърдаги *мен йўқман, ёлғонлар мени йўқотди, тош каби қотдинг* каби бирикмаларда муболағадан фойдаланилган. Чунки йўқ бўлиб кетган инсон, ўзини йўқлигини ва ёлғонлар ўзини йўқотганини айта олмайди. Индамай туришни ҳам тош каби қотишга ўхшатмоқда.

Усмон Азим бадиий санъатлар ва поэтик фигуралардан ҳам ўринли фойдаланган. Шоирнинг “Нима ҳам берардим мен сенга, дунё” деб бошланувчи шеърида ташбеҳ ва сифатлашнинг ўзига хос намуналари қўлланилади:

Нима ҳам берардим мен сенга, дунё,
Сенинг бозорларинг –
Бойвучча келин.
Дунё бозорларин одамлари-ҳо,
Олинг, юрагимни сотгани келдим ! [4.Б.139.]

Парчада бозорлар *бойвучча келинга* ўхшатишмоқда. Бозорлар ўхшаётган нарса, *бойвучча келин* эса ўхшатилаётган объект бўлиб келмоқда. *Бойвучча келин* сўз бирикмаси бир вақтнинг ўзида сифатлаш вазифасини ҳам бажармоқда. *Олинг, юрагимни сотгани келдим!* деганда риторик мурожаат бўлиб келмоқда. Шеърнинг кейинги мисраларида *Сиз – қимматбахосиз, Мен – арзон, арзон* деганда ҳам *қимматбаҳо, арзон* бирикмалари сифатлаш бўлиб келмоқда ва шунинг билан бирга *сиз – уни қимматбаҳога, мен, яъни ўзини арзонга ўхшатыпти.*

Усмон Азим ижодида поэтик фигураларнинг ҳам ўзига хос ифодасини кузатиш мумкин. Ижодкорнинг *Дедилар: яшамоқ – умрлик кураш...шеър*ида поэтик фигуранинг бир тури ҳисобланган учма-уч улашдан фойдаланилган:

Дедилар: яшамоқ – умрлик кураш...
Курашдим – шон учун, ризқу рўз учун,
Курашдим севги деб – кўксимда оташ,
Курашдим – қуш каби эркин сўз учун. [4.Б.143.]

Шеърда кураш, курашдим сўзлари учма-уч уланиб келмоқда Шоир ижодида бадиий такрорларнинг ҳам гўзал намуналари бор. Унинг *Севги ҳақида умидбахш баллада* номли шеърда *Менга нима керак заминда? Ахир, Менга нима керак ташвишли олам, мени судраб борар, муסיқа – зовур. мени қучоғига олар ресторан.* [4.Б.113.]

Шеърда менга нима керак ва *мени* сўзлари такрорланиб келмоқда. Мана шу шеърнинг 11-мисрасида бадиий такрор кузатилади:

Менинг атрофимда бўлса оппоқ қор.
Менинг атрофимда туйғулар, ўйлар,

Сокин шивирлайди: “Нима гапинг бор?” –
Қадамим товшидан уйғонган уйлар.[4.,114]

Усмон Азим ижодида бадиий санъатлар, поэтик кўчимлар ва поэтик фигуралар ўзига хос тарзда қўлланилган. Шоирнинг ёки лирик қаҳрамоннинг кечинмаларини поэтик фигуралар орқали акс эттириш шаклан ранг-барангликни, муסיқийликни вужудга келтиради. Бу ҳозирги ўзбек шеърятининг муҳим жиҳатларидандир.

References:

1. Arastu. Poetika. Axloqi kabir. Ritorika. –Toshkent: Yangi asr avlodi, 2011. –352 b.
2. Boboev T. Adabiyotshunoslik asoslari.– Toshkent: O‘zbekiston, 2002. – 560 b.
3. Suvonova J. Usmon Azim she‘riyatidagi badiiy tafakkur. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy kutubxonasi nashr., 2012. – 96 b.

4. Usmon Azim. Saylanma. – Toshkent: Sharq, 1995. –432 b.